

Andrej Budal

O slovenskem gledališču v Trstu

Zanesljive podatke o začetkih slovenske dramatike v Trstu imamo iz srede devetnajstega stoletja, ko je zlasti leto 1848 razgibalo duhove in izdatno pripomoglo k večji požitvi narodne zavesti, ki si je dajala duška v tisku in v javnih prireditvah z govori, petjem, deklamacijami in razgibanimi recitacijami, bližajočimi se včasih začetniškim odrskim nastopom.

Navdušenje za mlade narode in njihovo kulturno rast je upadalo v letih obnovljenega avstrijskega absolutizma, a je znova zaplamtelo v čitalniški dobi šestdesetih in naslednjih let. Čitalniške veselice so imele često prav pestre sporede, v katerih so zavzemali pomembno mesto zlasti zabavni odrski prizori.

Tudi v Trstu se je v slovenskem občinstvu bolj in bolj razvijal smisel za odrske predstave. Iz tega so se polagoma razraščale možnosti za polaganje temeljev slovenskega tržaškega gledališča. Iz takih zametkov prejšnjega stoletja se je v začetku dvajsetega stoletja krepila narodna zavest in potreba rednih slovenskih gledaliških predstav. Take težnje so v Trstu leta 1902. privedle do ustanovitve Slovenskega dramskega društva, ki si je postavilo za nalogo, da bo skrbelo za rednejše slovenske odrske prireditve. Možnosti za razvoj slovenske gledališke umetnosti na Tržaškem so se še bolj razmahnile leta 1904, ko so Slovenci dobili v tržaškem Narodnem domu stalno gledališko dvorano, ki jim je omogočila, da so se redne gledališke predstave nadaljevale vse desetletje do izbruha prve svetovne vojne. Vojni dogodki so nato povzročili začasen zastoj (1914—1918).

Brž po vojni, ko so prišli ti kraji najprej pod italijansko upravo, nato pa v smislu mirovne pogodbe pod italijansko vrhovnost, se je slovensko gledališko delo nadaljevalo v smislu te pogodbe, zagotavljajoče Slovincem svoboden kulturni razvoj. Fašistični nemiri so povzročili 13. julija 1920 že pred fašistično dobo požig Narodnega doma in s tem oropali tržaške Slovence možnosti nadaljnjega razvoja slovenskih odrskih prireditev. To je bil najhujši udarec, ki ga je doživela slovenska odrska umetnost v Italiji. Od njega se dolgo ni več opomogla. Prisiljena je bila, da se zateka k manjšim društvenim odrom v Trstu in okolici, dokler ni fašistična vlada leta 1927 razpustila vseh slovenskih društev in ustvarila popolno kulturno mrtvilo, trajajoče tja do partizanskih let z novo igralsko skupino.

Ta je postala nov zameetek primorske slovenske odrske umetnosti, ki je poganjala iz narodnoosvobodilne borbe na improviziranih partizanskih odrih, delno s sodelovanjem nekaterih tržaških igralcev iz prejšnje dobe pod vodstvom

tovariša Danila Turka-Joca. Ta skupina se je ob zmagovitem zaključku narodno-osvobodilne borbe vrnila z jugoslovanskimi četami v osvobojeni Trst ter na domačih tleh nadaljevala svoje delo pod vodstvom ravnatelja Delaka v dvorani Verdijevega gledališča in po drugih manjših odrih prosvetnih društev. Gostovala je tudi v Kopru, Izoli in drugod v tedanjem pasu B Svobodnega tržaškega ozemlja. To so bila leta trdega, vztrajnega in napornega dela, ko je bilo Slovensko gledališče brez lastne strehe in je moralo polagati nove temelje za svoje nadaljnje delo, brez primernih prostorov za pripravo in vaje novih predstav. Precej časa se je zatekalo pod gostoljubno streho tržaškega Avditorija ter delilo prostor z raznimi italijanskimi kulturnimi ustanovami, ki tudi še niso imele svojega stalnega sedeža.

Končno se je po dolgem iskanju proti koncu leta 1952 vendar našel prostor za nov slovenski kulturni dom v Petronijevi ulici in zažuboreli so tudi denarni viri za zgraditev novega Talijinega hrama kot delno povračilo in nadomestilo za nekdanji Narodni dom v Trstu. Nova gledališka stavba se je po načrtih stavbenika Mihevca dvignila iz tal v slogu najmodernejših gradbenih pravil in vidikov. S slovesno otvoritvijo novega kulturnega doma je Slovenskemu gledališču v Trstu znova mogoče, da uspešno nadaljuje in izpopolnjuje svoje kulturno poslanstvo med primorskimi Slovenci.

Sur le Théâtre slovène de Trieste

Le professeur Andrej Budal, qui fut après la deuxième guerre mondiale de longues années administrateur du Théâtre slovène de Trieste, indique brièvement et pourtant clairement l'histoire et la signification du théâtre slovène à Trieste depuis ses débuts jusqu'en 1952, date du commencement des travaux pour une nouvelle maison de la culture, siège du Théâtre slovène professionnel.